

**Vytvořit opět pravé katolické klima. K recepci pontifikátu
Benedikta XVI. se zvláštním přihlédnutím na katolickou církev
v České republice**

**To Create a True Catholic Climate Again. On the Reception of
the Pontificate of Benedict XVI with Special Reference to the
Catholic Church in Czech Republic**

TOMÁŠ PETRÁČEK

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Abstract

In this study the author examines the historical development of the contemporary papacy with a focus on the role of the Pope within the Catholic Church. In the first part, he analyses the ministry of Pope Benedict XVI in the context of his previous theological and curial career. The focus of the study is an assessment of how he has handled key roles as the head of the Catholic Church. The second part then offers an analysis of possible reasons why Pope Benedict XVI is so popular in the Czech Catholic and more generally Central European context, which contrasts with a more critical reflection on his legacy in his native Germany. It concludes by offering impulses for further reflection, including the question of whether it is

appropriate to continue the problematic practice of rapid canonization of popes of the last century.

Keywords: Papacy, Catholic Church, Benedict XVI., Czech Catholic context,

Ve všeobecném historickém povědomí platí, že jen málokterá instituce je ve svém vývoji natolik určována svým centrálním orgánem, jako je směřování a život katolické církve dán rozhodnutími jednotlivých papežů a stylem výkonu papežské moci vůbec. Zvláště v katolickém prostředí někdy dochází prakticky k redukci církevních dějin na dějiny papežství, což sice vychází z určité zkušenosti posledních dvou století, ale i zde platí jen do určité míry a omezeně.¹ V tomto příspěvku se chceme zamyslet nad místem a rolí papežství v celku církevních dějin na příkladu pokusu o zhodnocení pontifikátu Benedikta XVI. Jedná se po obecněji pojaté studii o proměnách papežství, jejichž výrazem je pontifikát papeže Františka², o další příspěvek do kategorie dějiny současnosti s vědomím všech limitů, které nedostatečný odstup sebou nese.

Cílem je reflexe výkonu papežské moci, ale ke komplexnějšímu a spravedlivějšímu posouzení je třeba se věnovat i roli, kterou ve vývoji katolické církve sehrál Joseph Ratzinger před svojí volbou, zvláště, když nejdlejší doba a dost možná i těžiště jeho vlivu na směřování církevního společenství leželo ještě před tím, při jeho působení po boku papeže Jana Pavla II., jako architekta tehdejšího duchovního a doktrinárního vývoje papežství. Některé části zde již byly pojednány, takže čtenáře odkazujeme na ně, především se to týká důležité otázky vztahu Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. k druhému vatikánskému koncilu a aktivitám, které k jeho recepci a výkladu inicioval po své volbě v roce 2005.³

Druhou zásadní otázkou, kterou si zde chceme položit, jsou kořeny a důvody masivní a hluboké obliby papeže Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. v některých vrstvách společnosti v postkomunistické Evropě a speciálně v českém katolickém prostředí, kde velký ohlas vzbudila jeho návštěva v Praze či Staré Boleslavi v roce 2009. Přestože Joseph Ratzinger i jako papež působil jako bytostně plachý introvertní intelektuál, budí ve světě jeho osobnost značné veřejné vášně. O rozporuplnosti jeho života, díla a odkazu svědčí kontrast mezi tím, jak nekriticky je uctíván v českém katolickém prostředí, což se naplno projevilo nejen po jeho zesnutí na konci roku 2022, a naopak soustavnou a ostrou kritikou, jíž byl a zůstává vystaven ve svém rodném Německu a která tak kontrastuje s nadšeným přijímáním

---

¹ Viz Hubert WOLF, *Krypta. Kapitoly z dějin římské církve od středověku po současnost*, Praha 2018, s. 63-92.

² Viz Tomáš PETRÁČEK, *Prolamování limitů. K současným proměnám papežství v historickém kontextu*. Verba Theologica 20/2021, č. 2, s. 7-20.

³ Viz PETRÁČEK, Tomáš, *Druhý vatikánský koncil, hermeneutika kontinuity a pontifikát papeže Benedikta XVI.*, Verba Theologica 15/2016. č. 1., s. 5-24.

papeže Jana Pavla II. v polské katolické církvi. Proč právě v českém prostředí nachází tolik vstřícného přijetí až po bojovné sešikování za jeho odkazem, které neváhají někteří čeští církevní představitelé přetavit do nekompromisní kritiky mnichovského arcibiskupa kardinála Marxe a předsedy německé biskupské konference?⁴ Nejenže svojí emotivní apologii Benedikta XVI. znovu zopakoval kardinál Duka pro zahraniční média⁵, ale dokázal k nim přesvědčit i celou biskupskou konferenci.⁶

Jedním z důvodů je i řada nových výrazných historických studií, které vrhají nové světlo na charakter papežské moci a její roli ve vývoji katolické církve v moderní době. Zvláště cenné jsou ty, které se věnují vývoji církve před a po prvním vatikánském koncilu, protože mnohé, co dnes vnímáme jako typicky katolické a tradiční pojetí papežství a výkonu papežské moci, vzniklo a nabylo plné podoby během druhé poloviny 19. století.⁷ Týká se především výrazného posílení papežské role prosazením dogmatu o univerzálním jurisdikčním primátu a papežské neomylnosti, ale institucionálních proměn v tomto směru bylo mnohem více.⁸ Formální posilování role papežství šlo ruku v ruce s oddanou lidovou úctou vůči nositeli úřadu. I když se první náznaky kultu osoby papeže objevují u papežů Pia VI. (1775-1799) a Napoleonova vězně Pia VII. (1800-1823), k systematickému rozvoji se více hodila postava zbožného Pia IX., který k tomu využil nejdelší pontifikát dějin církve a celkové rozkolísání obrazu světa, v němž lidé hledali trvalé a neměnné jistoty, na které by se mohli upnout. Mýtus papeže vyznavače, zrazeného, trpícího vatikánského vězně, přispěl k „panickému přilnutí“ k papežství, takže se už Pius IX. stal „alegorickou postavou církve ohrožené ze všech stran“.⁹ Mluví se o „romanizaci“ či „papalizaci“ katolicismu. Portrét papeže se stává „povinnou“ výbavou církevních budov, jeho osoba k sobě přitahuje oddanost širokých mas věřícího lidu. Nástupci papežů a celá římská kurie v tomto trendu vytváření osobní vazby věřících ke konkrétnímu papeži i v posilování vnitrocírkevní moci systematicky pokračovali. Právě s tímto dědictvím nominálně takřka absolutní moci spojené se stejně závažnou odpovědností za vývoj církve se musí každý muž, který vyjde z konkláve jako nově zvolený *pontifex maximus*, vyrovnat, s respektem k tradičním limitům a pravidlům kuriálního výkonu moci.

⁴ Viz osobní dopis kardinála Duky s emotivním názvem Mnichovská zrada II., stažení: <https://www.dominikduka.cz/vyjadreni/prohlaseni-k-obvinenim-benedikta-xvi/>

⁵ <https://www.die-tagespost.de/kirche/aktuell/kardinal-duka-sieht-weltweite-medienkampagne-art-225501>

⁶ https://www.cirkev.cz/cesti-a-moravsti-biskupove-podporuji-benedikta-xvi-v-kauze-kolem-zneuzivani_4391

⁷ Například Peter NEUNER, *Der lange Schatten des I. Vatikanums. Wie das Konzil die Kirche noch heute blockiert*, Freiburg-Basel-Wien 2019, s. 35-161.

⁸ Pečlivou analýzu zde nabízí Hubert WOLF, *Der Unfehlbare. Pius IX. und die Erfindung des Katholizismus im 19. Jahrhundert*, München 202047-152. <https://doi.org/10.17104/9783406755774>

⁹ Viz Bruno Horaist, *La dévotion au pape et les catholiques français sous le pontificat de Pie IX*, Roma 1995, s. 59.

Od novátorského teologa do čela Kongregace pro nauku víry

Už jenom do druhého vatikánského koncilu a přímo na něm vykonal velmi mnoho. Žádný koncil nemá šanci uspět bez kvalitní předchozí a průběžné teologické práce a na tom se Ratzinger jako jedna z největších teologických nadějí a zároveň hvězd své doby (v 35 letech) podílel zásadně.¹⁰ V této fázi je razantně reformně orientován a ve svém přístupu nijak nezaostává za svými nejbližšími spolupracovníky, z nichž je na prvním místě třeba jmenovat Hanse Künga.¹¹ Někde má dokonce odvalu jít ještě dále, mluví o nutnosti opustit biskupské paláce, které vznikly ve zcela jiné době a odpovídají zcela jiné podobě církve, mluví o nutnosti smířit s menšinovým postavením křesťanů atd., vysvětluje, že papežské moci je přisouzena jen zdánlivě moc absolutní, protože je ve svém jednání a rozhodování vázán hlasem celé církve.¹²

Jak známo, v důsledku nenaplněných očekávání vložených do pokoncilního dění a kvůli převratným politickým a společenským změnám zcela změnil svůj přístup a z protagonisty koncilní reformy církve se stal jejím kritikem.¹³ Samotné kořeny a okolnosti jeho obratu budou velkým tématem pro budoucí historiky, zajímavé svědectví ostatně podal český myslitel Karel Floss.¹⁴ Od přelomu 60. a 70. let Ratzinger ztrácí víru v plynulý vývoj západní společnosti směrem ke znovuobjevení křesťanských hodnot a víry, začíná se silně vymezovat vůči emancipačním politickým proudům, ale také vůči teologii, která chce pokračovat v proměnách církve nastolených koncilem. Proto se přesouvá na univerzitu do bavorského Řezna, jako bytostný muž církve přijímá i hierarchické pověření a stává se na několik let rovnou arcibiskupem vlivné arcidiecéze Mnichov-Freising.

Paradoxně největší vliv na vývoj církve měl jako nejbližší dlouholetý spolupracovník papeže Jana Pavla II. poté, co ho povolal do čela Kongregace pro nauku víry (1981), historicky (byť po koncilu už ne formálně) nevlivnější kongregace římské kurie. Kurie navíc zůstává stále do značné míry dvorskou společností, ještě důležitější než už tak vysoká formální pozice je osobní vliv na papeže a na jeho rozhodnutí. I když samotná kongregace po koncilu ztratila své dříve výsadní postavení a byla dokonce přejmenována, už jenom váha tradice rozdělení rolí na římské kurii a stále přetrvávající důraz na doktrinalitu katolické církve řadí nositele úřadu mezi nevlivnější muže v čele římsko-katolické církve, jejichž vliv

¹⁰ K významu koncilu viz např. Gerald O'COLLINS, *The Second Vatican Council. Message and Meaning*, Collegeville 2014. Dále John O'MALLEY, *What Happened at Vatican II*, Cambridge (USA)- London 2008.

¹¹ Viz Hans KÜNG, *Erkämpfte Freiheit. Erinnerungen*. München 2004, passim.

¹² Bernward SCHMIDT, *Die Konzilien und der Papst. Von Pisa (1409) bis zum Zweiten Vatikanischen Konzil (1962-65)*, Freiburg-Basel-Wien 2013, s. 273.

¹³ K různým fázím recepce koncilu a podílu kardinála Ratzingera na nich viz Massimo FAGGIOLI, *Vatican II: The Battle for Meaning*, New York/Mahwah 2012.

¹⁴ Viz Karel FLOSS, *Bůh vždycky zatřese stavbou*, Praha 2011.

dalece přesahuje samotný úřad. Kardinál Ratzinger jako prefekt loajálně bránil linii vnitrocírkevně velmi konzervativního výkladu druhého vatikánského koncilu papeže Jana Pavla II., jež se projevila například v novém Kodexu církevního práva z roku 1983, který ještě umocnil papežský centralismus, římský dohled nad celou církví a z koncilních impulzů obsáhl jen velmi málo.¹⁵

Jako prefekt Kongregace pro nauku víry se podílel na přípravě mnoha magisteriálních dokumentů, z nichž řada má svoji trvalou hodnotu a přínos. Nutno ale konstatovat, že Ratzinger osobně a Kongregace pro nauku víry teologickou diskuzi nepodněcovali ani nemoderovali, ale do značné míry ji umrtvili. Stačí vzpomenout na zavedení neo-antimodernistické přísahy z roku 1998, která de facto brání kněžím a teologům svobodně se zabývat a veřejně diskutovat důležité otázky církevní praxe;¹⁶ dehonestované dílo a zničené životní dráhy celé řady teologů; kam patřila tak významná jména jako Jacques Dupuis, Peter Phan, Hans Küng, Charles Curran, Tissa Balasuriya, Anthony de Mello, Jon Sobrino, Michael Amalodoss, Roger Haight, Margaret Farley, Elisabeth Johnson, Ivone Gebara či Leonardo Boff, kteří byli vyšetřováni, napomenuti, marginalizováni či umlčeni.¹⁷

Ještě větší a trvalou škodou byla teologie redukována na komentování oficiálních církevních dokumentů a na dějiny teologie. To vše je prováděno přes velmi problematické postupy, skrze zákulisní jednání, ústní pokyny, několikrát se počká, až dotyčný zemře (jezuita a znalec východní spirituality Anthony de Mello), případně se jako vážně nemocný už nebude moci procedurálně a veřejně bránit atd.¹⁸ Velké emoce vyvolaly necitlivé zásahy v oblasti ekumenismu, například když v dokumentu *Dominus Iesus* používá terminologii druhého vatikánského koncilu v zužujícím významu, čímž vyvolal zbytečnou nevoli u ostatních křesťanských církví, kterým vzkázal, že jedinou skutečnou církví v pravém slova smyslu je výhradně ta katolická.

Joseph Ratzinger měl velký vliv na jmenování kontroverzních konzervativních biskupů zvláště v německy mluvících zemích, která vedla k následným skandálům a protestům v dotčených diecézích (Hans Groër, Wolfgang Haas a další). Celá řada zásahů měla dlouhodobě ničivé důsledky pro místní církve. Například teologicky ploché a nepřesvědčivé odsouzení latinskoamerické teologie osvobození (1984) vedlo k masivnímu odlivu věřících z katolické církve.¹⁹ Latinskoame-

¹⁵ Viz NEUNER, *Der lange Schatten des I. Vatikanums*, s. 163-185.

¹⁶ https://cs.wikipedia.org/wiki/Ad_tuendam_fidem

¹⁷ Viz dlouhý seznam teologů jen z jednoho nakladatelství, které na svém twitterovém účtu zveřejnil Robert ELLSBERG (@RobertEllsberg) v lednu 2023.

¹⁸ https://religionnews.com/2022/12/31/remembering-my-encounters-with-joseph-ratzinger-aka-pope-benedict/?fbclid=IwAR3KAyOYJQqIC_ixgTbgu-Bf564E0Anq6pkTsO8Fcqij-bmYAZh2FxWWcSP8

¹⁹ Srov. NEUNER, *Der lange Schatten des I. Vatikanums*, s. 198-204.

riční katolíci, kteří hledali konceptuální nástroje k boji za svá politická, sociální a lidská práva, odešli k radikálním levicovým hnutím, ti pak, kteří hledali hlavně útěchu a náboženské placebo (případně *prosperity gospel*), odešli k expandujícím letničním a evangelikálním společenstvím – to vše ke škodě katolické církve a její věrohodnosti v daných zemích.

Mnozí se dnes dojímají nad Ratzingerem jako nad pozorným plachým mužem tichého hlasu, který naslouchal druhým a měl o ně nelíčený zájem. Jsou žel i četná svědectví těch, se kterými jednal z pozice autority – ta vypovídají o tom, že pod mimikry jemného křehkého intelektuála, jenž se cítí doma ve své knihovně, při psaní knih a po večerech si preluduje Mozarta, se skrýval člověk s jasnou a vyhraněnou vizí církve a teologie, který se nijak nezdráhal při prosazování svých mnohokrát spíše ideologických názorů využívat mocenské nástroje, jež měl k dispozici, a to často problematickým, neférovým způsobem. Při konkláve v roce 2005 se mnozí podívovali nad smyslem Ratzingerovy volby – co mohl po dvaceti pěti letech v kurii jako spolutvůrce pontifikátu ještě církvi nabídnout? Jeho zdraví bylo už tehdy křehké a spíše se čekalo odmítnutí volby.

K bilanci pontifikátu Benedikta XVI.

Na první pohled se osm let trvající papežství Benedikta XVI. jeví jako doba bez nějakých dramatických momentů, změn a rozhodnutí. Papežství plnilo své institucionální povinnosti, papež jezdil sice méně, ale přece na zahraniční cesty. Pod povrchem se však odehrávalo hned několik dramát. Není přehnané konstatovat, že jako papež nenaplnil své poslání minimálně ve třech podstatných ohledech.

Selhal v tom vlastně prvotním, nejzákladnějším „manažerském“ úkolu papeže, totiž ve vedení a řízení římské kurie. Sice zdědil papežství ochromené dlouhou nemocí svého předchůdce, jako insider a vlivný muž pontifikátu jistě nepotřeboval čas, aby se zorientoval a jednal! Přesto za jeho působení dojde k masivnímu nárůstu počtu závažných skandálů, především finančních a v otázce sexuálního zneužívání, vypuknou boje frakcí na vatikánské kurii, dojde k rozsáhlým únikům do médií. Benedikt XVI. už neměl sílu toto vše řešit a čelit tomu, a proto rezignoval. Nejednalo se o promyšlený, svobodně učiněný krok, kdy by ze zdravotních důvodů předával církev v dobrém stavu svému nástupci – spíše šlo o přiznání, že na řešení nakupených problémů už neměl energii ani odvalu. Přesto právě odstoupení byl jednoznačně důležitý a pozitivní krok, velmi pravděpodobně to byla ta nejlepší věc, jakou jako papež vůbec udělal. Právě tímto činem se jednoznačně pozitivně zapsal do dějin katolické církve.

Druhým vážným problémem bylo, že jako papež nedokázal rozlišovat své role teologa a papeže. Hlavním problémem zde není vydávání „soukromých knih“ (trilogie *Ježíš z Nazareta*), ale vnučování a mocenské prosazování svých soukromých

teologických preferencí celé církvi. Na to nemá žádný papež právo, zde opravdu neleží podstata charizmatu Petrovy služby. Připomeňme jenom dvě záležitosti. První je nucování změny formulace ustanovení při slavení eucharistie v misálech, kde měla slova „za vás a za všechny“ povinně nahradit formulace „za vás a za mnohé“. Proti konsenzu katolických biblistů a proti vůli mnoha místních biskupských konferencí to Benedikt silově vynucoval. Většina místních církví, včetně české a německé, to vymlčela a oddalovala a je příznačné, že se o tom po jeho abdikaci už ani nemluví.

Patří tam i uvolnění pravidel pro sloužení mše ve starém, „tridentském“ ritu pro všechny kněze bez podmínek, bez přezkoušení ze znalosti ritu atd.²⁰ Ukázalo to, jak je papež odtržený od reálného života církve – vždyť velká část kněží v Evropě, natož mimo ni, už ani neumí dostatečně latinsky, aby toho byla důstojně schopna. Benedikt XVI. tím autoritativně vstupoval do práv místních církví a biskupů, nekonzultoval to s nimi, nerespektoval, že biskup má odpovědnost za liturgické dění ve své diecézi a nyní neměl právo ani ověřit, zda daný kněz ritus dostatečně zná. Nemluvě o tom, že to byl útok na de facto jediný plněji realizovaný plod koncilu, jimž byla liturgická reforma.²¹

Do třetice ale nejvýznamněji nenaplnil očekávání v hlavní roli papeže, kterou je číst znamení doby a vést církve dějinami směrem do budoucnosti. Fakticky hlavním tématem jeho pontifikátu byl „dialog“ s ultrakonzervativním a schizmatickým hnutím lefébristů, v němž navíc jeho velkorysá gesta vůči nim nebyla vůbec opětována, čímž jen posílil jalovou retro mentalitu v církvi, zvláště mezi seminaristy a duchovenstvem, podpořil i podobně laděné politické neokonzervativní a neotradicionalistické proudy v USA a řadě jiných zemí.²² O celé řadě jeho dalších kroků a opatření proti odkazu Druhého vatikánského koncilu bylo už i v češtině napsáno dost.²³ Benedikt se oblékáním a vystupováním stylizoval do role nového Pia X. (s prvky Pia IX.)²⁴, ale na to, aby se jím skutečně stal, neměl dost odvahy a síly. Z hlediska nutných změn katolické církve, její mentality, přístupů, otevřené debaty o vnitřních problémech tedy šlo o osm promarněných let. O jeho roli v tom největší problému, který ničí věrohodnost a autoritu církve a vede k odlivu věřících, tedy o otázce skandálů sexuálních zneužití v katolické církvi nechť

²⁰ Podrobně Petráček, *Druhý vatikánský koncil, hermeneutika kontinuity a pontifikát papeže Benedikta XVI.*, s. 17-18.

²¹ Viz Massimo FAGGIOLI, *True Reform. Liturgy and Ecclesiology in Sacrosanctum Concilium*, Collegeville MN 2012.

²² <https://www.bostonglobe.com/2022/12/31/opinion/pope-benedict-his-papacy-was-not-peak-his-influence/>

²³ Viz PETRÁČEK, *Druhý vatikánský koncil, hermeneutika kontinuity a pontifikát papeže Benedikta XVI.* Verba Theologica 15/2016. č. 1., s. 5-17.

²⁴ K otázce katolického integrismu viz např. Tomáš PETRÁČEK, *Ateismus, modernismus, integritní katolicismus. K některým aspektům exkomunikace Alfreda Loisyho.* Verba Theologica 22/2023, č. 2, s. 7-25. <https://doi.org/10.54937/vt.2023.22.2.7-25>

pohovoří zasvěcenější, ale oproti předchozímu pontifikátu došlo k posunu směrem k lepšímu. Mezi pozitiva jeho pontifikátu patří nepochybně dialog s modernou a vědou a obhajoba vědecké racionality, přijetí osvícenství a sekularity státu, encyklopedická znalost tradice, respekt k židovské tradici a gesta s tím spojená.

Ani při hodnocení posledních deseti let života Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. žel nelze konstatovat jen pozitivní bilanci. Jako emeritní papež – což je mimochodem eklesiologicky velmi problematický titul, který si vytvořil sám – do značné míry nezvládal své bezprostřední okolí, především arcibiskupa Georga Gänsweina, který ho vmanipuloval do ostudných eskapád. Za všechny zmiřme kauzu (ne-)spoluautorství knihy o celibátu kardinála Roberta Saraha, z něhož se pak musel složitě a nepřesvědčivě vymlouvat. Další podobné příběhy, ovšem zdaleka ne všechny, pojednává například politolog Marián Sekerák.²⁵

Přestože při rezignaci sliboval, že se stáhne do ústraní a nebude veřejně vystupovat, několikrát to významně a nelojálně vůči úřadujícímu papeži porušil. Místo aby poté, co měl tři desetiletí zásadní vliv na dění církvi, nechal prostor svému nástupci, vstupoval do debat nikoli formou soukromé rady papeži či důvěrných memorand, ale veřejně, tak, že se jím mohli zaštitovat vnitrocírkevní odpůrci papeže Františka.²⁶ Vyvolal tím nutnost nějakým formálním dokumentem stanovit pravidla pro bývalé papeže po abdikaci na svůj úřad, aby k podobným excesům nedocházelo. Ještě více ale zamrzí i překvapivá nevelkorysost a vyslovená mstivost, když měl ve svém věku zapotřebí veřejně napadnout skoro 90 letého kolegu, německého teologa prof. Petera Hünermanna, což zpochybňuje obraz laskavého starce, jemuž jde jen o Boží věc.²⁷ Takových momentů se bohužel stala v posledních deseti letech celá řada. Dokonce ani jeho duchovní odkaz není prostý dosti podivného „zúčtování“ s některými představiteli vývoje biblické vědy²⁸, jimž vdčíme za naše výrazně prohloubené porozumění inspirovaným textům.

K příčinám a motivům obliby v českém katolickém prostředí

Existuje značný kontrast mezi převážně kritickou recepcí pontifikátu papeže Benedikta XVI. v západní Evropě a naopak velmi vstřícnou, až nekriticky nadšenou v postkomunistických zemích, zřejmě na prvním místě v prostředí české katolické církve, ale velmi důrazně se k jeho odkazu hlásil například i bývalý prezident Václav Klaus, který se účastnil pohřbu zesnulého papeže a kritizoval dle jeho mínění nedostatečně reprezentativní průběh, který neodpovídal významu a zásluhám Benedikta XVI..

²⁵ Viz <https://denikreferendum.cz/clanek/34757-posledni-dekada-benedikta-xvi>.

²⁶ Tomáš PETRÁČEK, *Prolamování limitů. K současným proměnám papežství v historickém kontextu*. Verba Theologica 20/2021, č. 2, s. 11-12.

²⁷ <https://www.katholisch.de/artikel/20936-huenermann-mein-brief-wurde-als-attache-auf-das-papsttum-gedeutet>

²⁸ https://www.cirkev.cz/duchovni-zavet-benedikta-xvi_19025

Vedle Jana Pavla II. se Benedikt XVI. projevuje jako identifikační postava katolicismu postkomunistických zemí, ale kořeny jeho popularity v středoevropském prostředí a jeho vliv se začaly budovat dávno předtím, než se stal papežem nebo kardinálem, například celou generaci československých katolíků ovlivnil jeho proslulý *Úvod do křesťanství*, který vyšel ještě před pádem komunismu, v roce 1982, v exilu, pašoval se do Československa a v brilantním překladu Vratislava Slezáka vyšel v několika dalších vydáních po demokratické revoluci.

Po roce 1989 vycházela v různých nakladatelstvích celá řada jeho spisů, nejen vyloženě teologické literatury, ale i kniha rozhovorů, velmi vlivné a oblíbené byly jeho publikace vztahující se k evropské identitě a hodnotám. V době návratu do Evropy středoevropských společností devadesátých let minulého století oslovoval jeho důraz na nezastupitelný přínos křesťanství a katolické církve pro vznik a vývoj evropské kultury a následně zásadní přínos západní civilizace k rozvoji celého lidstva. V postmarxistickém světě, který zpočátku hledal náhradní identitu či ideologii, poskytoval dovedně formulované odpovědi na základní otázky orientace v současném světě. Erudici a brilantnost myšlení kardinála Ratzingera nebylo možné neobdivovat. Co opět v postkomunistickém prostředí silně ovlivněným důrazem na přírodní vědy a technické disciplíny muselo rezonovat, byl jeho důraz na racionalitu, vědeckost, obrana objektivitu vědeckého poznání, které se dostávalo na Západě do konfliktu s postmoderním, relativistickým myšlením. Zvláště v oblasti etického jednání jeho odmítání relativistických postojů rezonovalo ve společnostech, které procházely rychlou a chaotickou proměnou.

Jeho popularitě určitě napomáhalo, že byl viditelnou ale diskrétní pravou rukou papeže celé generace, charizmatického Jana Pavla II., který zvláště v postkomunistické středovýchodní Evropě byl vnímán jako jejich papež, papež, který rozumí středovýchodní Evropě a který ji dodává sebevědomí a odhodlání k odklonu od komunistického uspořádání. Byl a je nepochybně vnímán jako součást defacto jakéhosi společného dvojpontifikátu Jana Pavla II. a Benedikta XVI., který trval třicet pět let a ovlivnil několik generací. Samozřejmě k nekriticky kladné recepci životního díla Benedikta XVI. přispěla skutečnost, že většina biskupů byla jmenována podle představ právě výše zmíněné dvojice, byly vybírány osobnosti, které odpovídaly jejich klerikální představě církve. Nicméně lepší teologické vzdělání a zřejmě i větší sebevědomí biskupů v západních zemích je disponovalo a disponuje k větší míře kritičnosti a samostatnosti ve vztahu k teologickému odkazu Ratzingera/Benedikta XVI., zatímco v případě středoevropských biskupů to často působí, jako by za něj schovávali, maskovali jím své nedostatky v teologickém vzdělání a myšlenkovou průměrnost.

Pontifikát a odkaz Benedikta XVI. ale rovněž vyhovuje konzervativnímu, identitárnímu založení velké části biskupů, církevních elit a jimi ovlivňovaných

duchovních, jak to vyjadřuje citát z knihy rozhovorů s Vittorem Messorim, který je v titulu této studie: „vytvořit opět pravé katolické klima“, či podobný požadavek „schopnost zřít se jistě pokoncilní, euforické solidarity se světem“.²⁹ Konvenuje jim svým způsobem elitní a estetické pojetí církve a křesťanství pro malé stáde, které je vnitřně semknuté a konsolidované, které se sytí především tradicí a uchování tradice je jejím hlavním posláním. Vybírají si ale z celku jeho tezí o malé církvi nikoliv ty pasáže, kde mluví o rezignaci na postavení, majetek a politický a společenský vliv, ale ty Ratzingerovy výpovědi, které jim potvrzují jejich přesvědčení o nepřátelském vnějším světě, o relativistickém liberalismu, od kterého nelze nic dobrého očekávat, jehož údajné odmítání křesťanství představuje nepřekročitelnou bariéru a vlastně zbavuje církevní elity odpovědnosti za rezignaci na poctivý dialog s moderním světem a snahou ho i misijně oslovit.

K tradičnímu autoritativnímu vidění církve patří i vlašný vztah k synodalitě, který v prostředí české katolické církve není nic nového, synodalita zde drsně a s mnoha dodnes citelnými následky narazila na bariéru klerikálního vidění církve už v přípravě a průběhu plenárního sněmování let 1997-2005.³⁰ Není náhodou, že dlouho významná část českých a moravských biskupů sdílela vidění světa a doslova i příspěvky mužů, kteří patří k dědictví pontifikátu Benedikta XVI., kam patří například kardinál Sarah, kardinál Burke či bývalý sekretář arcibiskup George Gänswein. K tomu patří i silně evropocentrické myšlení, které si nedokáže představit další rozvoj křesťanství bez dominance starověkého řeckého myšlení, odmítání teologie, která by se inspirovala současnými filosofickými proudy nebo se vážně zabývala formulací pravd víry odpovídající potřebám africké, asijské či jihoamerické církve.

Svoji roli jistě hraje i myšlenková strnulost: jednodušší než studovat nové teology, jejichž teze často vypovídají nepřijemnou pravdu a staví náročné výzvy, za všechny můžeme zmínit například mimořádně přesnou a hlubokou knihu německého teologa Jana Loffelda³¹, je jistě stále dokola opakovat teze posvěcené následnou papežskou autoritou, které potvrzují a posvěcují vlastní přesvědčení a obraz světa. K tomu patří i přetrvávající slabost a malé sebevědomí akademické teologie, která se projevuje i v malé míře kritičnosti oproti západní akademické teologii. Vědomí oblíbenosti Josefa Ratzingera/Benedikta mezi biskupy a elitami k větší odvaze při věcné reflexi také nepovzbuzuje. I tady lze očekávat značný posun směrem k větší zralosti a komplexnosti hodnocení s narůstajícím časovým

²⁹ Joseph RATZINGER, *O víře dnes: rozhovor s Vittorem Messorim*, Praha 1994, s. 30,39.

³⁰ Srov. Tomáš PETRÁČEK, *Proměny uskutečňování a vnímání synodalit v dějinách katolické církve. Tři české synodální procesy 19.-21. století*. Verba Theologica 21/2022. č. 2, s. 18-22. <https://doi.org/10.54937/vt.2022.21.2.7-22>

³¹ Jan LOFFELD, *Wenn nichts fehlt, wo Gott nicht fehlt. Das Christentum vor der religiösen Indifferenz*, Freiburg-Basel-Wien 2024. <https://doi.org/10.5771/9783451835698>

odstupem. Ale bylo by chybou to redukovat jen na tyto motivy, protože významnou roli hraje i osobní charisma výsostného intelektuála a skromného muže, které Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. vyzařoval, a stejně tak i často blízké pojetí teologie, kde jde primárně o rozvíjení osobního vztahu k Bohu.

Potřeba další reflexe bez ukvapených kroků

Ve svém textu jsem se soustředil především na problematické aspekty jeho působení, které v českém a středoevropském prostředí nezazněly, nebo po mém soudu nezazněly dostatečně. Není to kompletní výpověď o životě a díle, jen dílčí pohled bez potřebného časového odstupu. Není pochyb o tom, že Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. byl zbožný kněz, biskup a papež, autor mnoha hlubokých děl velmi cenných pro duchovní život, jehož Úvod do křesťanství ovlivnil v řadě zemí celé generace. Trvale platný zůstane důraz na nutnost čerpání z tradice, připomínka, že žádné strukturální a institucionální reformy církev nespasí samy o sobě. Kdyby zůstal profesorem teologické fakulty, představoval by důležitý hlas v hledání cesty katolické církve a křesťanství do třetího tisíciletí. Tím, že převzal zásadní mocenské pozice v církvi, přijal obrovskou odpovědnost. Nakolik ji zvládl, nechť posoudí čtenář sám. Obávám se, že svým jednáním mnoha lidem přístup ke svému dílu zkomplikoval a uzavřel, což by byla rozhodně chyba. Kdyby nic jiného, do dějin papežství a katolické církve se rozhodně zapsal svojí abdikací. Pokud jde o zřejmě nejdůležitější úkol a roli papeže, číst znamená doby a vést církev do budoucnosti, aby mohla co nejlépe sloužit svému poslání hlásat evangelium a prostředkovat spásu, tady bude zřejmě hodnocení spíše kritičtější.

Asi nejvýznamnějším odkazem pro další reflexe výkonu papežské moci byly tři momenty. Prvním je neúspěch jeho snahy vyřešit současnými problémy církve částečným návratem k liturgickým, pastoračním a disciplinárním postupům předkoncilního období, problematicky skončila jeho vyjednávání se schismatickým kněžským bratrstvem sv. Pia X., kde jeho velkorysá vstřícná gesta nenarazila na stejnou míru dobré vůle na druhé straně. Ještě problematičtější uvolnění pravidel pro návrat „tridentské mše“ vedlo k mnoha patologickým projevům, které musel jeho nástupce s odstupem a nepopulárně korigovat, když vrátil biskupům pravomoc regulovat její slavení v diecézi. A podobných kroků lze najít celou řadu.

Druhým, jednoznačně pozitivním momentem byla jeho abdikace na papežský úřad, což do budoucna otevírá cestu pro následování ve chvíli, kdy nositel tak náročného úřadu ji nemá dostatek fyzických či psychických sil pro jeho adekvátní výkon. Opakovaně se vrací, že takové závěry pontifikátů bývají pro život církve velmi nebezpečné, vedou k zápasům frakcí na kurii, neprůhlednému rozhodování a ustrnutí vedení církve. Benedikt XVI. realisticky vyhodnotil svoji schopnost pokračovat a velikost narůstajících problémů a výzev a předal těžké břímě svému nástupci.

Třetí důležitý moment se bude nepochybně týkat postavení statusu a role papeže po odstoupení, kde už samotný pojem emeritní papež, pokračující rezidence v Římě a nošení papežského oděvu nepřispělo k uklidnění situace, naopak podpořilo kruhy nespokojené s nově zvoleným pontifem a odkazování na jediného skutečného „jejich“ papeže Benedikta XVI. Ten žel nesplnil své přísliby zcela ustoupit do pozadí, řadou velmi sporných kroků nadále zkoušel ovlivňovat dění v církvi. Zřejmě bude nutné stanovit pevná pravidla jednání a formalizovat postavení podobně jako tomu je u bývalých biskupů. Je zjevné, že pokušení vstupovat do dění, ovlivňovat vývoj církevního společenství, zvláště v této silné a zároveň už neodpovědné pozici, bylo a bude příliš velké.

Katolická církev v posledních desetiletích projevila mimořádnou vůli beatifikovat a následně svatořečit celou řadu papežů 20. století. Vzhledem k tomu, jak rychle postupovaly procesy s Janem Pavlem II., dalo se čekat, že se vzápětí objeví opět volání *Santo Subito*. V letech 2000-2022 byli blahorečeni a svatořečeni už tři koncilní a pokoncilní papežové (Jan XXIII., Pavel VI. a Jan Pavel II.). Jana Pavla I., který byl papežem jen 33 dní, blahorečil František v září 2022. Polovina z papežů 20. století už jsou svatí. Podle Massima Faggioliho je třeba tento trend z podstatných důvodů zastavit. Svatořečení papežů dnes znamená svatořečení papežství papežem ve Vatikánu, zatímco dříve byly procesy svatořečení ze strany Vatikánu kontrolovány méně a svatořečení papežů bylo výjimkou. Věc působí, že se papežství kanonizuje samo, nemůže proběhnout dostatečně hluboká a vyzrálá fáze rozlišování o vhodnosti konkrétního svatořečení. Působí to jako naivní snaha uchránit papežství před morálními a historickými soudy. Zásadním důvodem, soudí Faggioli, je i hluboká krize, ve které se církev nachází v souvislosti s klerikálním sexuálním zneužíváním. Způsob, jakým papežové řešili různé kauzy sexuálního zneužívání v minulosti, zůstane i v samotné církvi kontroverzním tématem. Měli katolická církev růst v rozlišování duchů a k uchování vlastní hodnověrnosti a elementární kredibility, jak ji k tomu vybízí papež František, musí v tomto období zastavit další svatořečení papežů.³²

I vzhledem k tomu, že se kriticky k podobným snahám postavil i předseda německé biskupské konference Georg Bätzing³³, bude zcela na místě vrátit se ke starým institucionálním principům, které stanovily povinnou lhůtu mezi zesnutím kandidáta a procesem beatifikace nejméně padesát let. Zvláště v případě papežů, vzhledem ke komplexitě jejich odpovědnosti a pravomocí a nemožnosti mít k dispozici všechny potřebné prameny a zdroje k zhodnocení jejich role a působení, se

---

³² Massimo FAGGIOLI, *Benedict XVI »santo subito«? The need for a moratorium on canonizing popes*, In: La Croix International, (12.1.2023), <https://international.la-croix.com/news/signs-of-the-times/benedict-xvi-santo-subito/17163>.

³³ <https://katholisch.de/artikel/42929-baetzing-gegen-sofortige-seligsprechung-von-benedikt-xvi>

to jeví jako naprosto oprávněný požadavek. Na velikosti života a odkazu těchto papežů to nic nemění, jen to dává čas dospět ke skutečně zralým rozhodnutím.

BIBLIOGRAFIA

Cirkev.cz, „Čeští a moravští biskupové podporují Benedikta XVI. v kauze kolem zneužívání“, https://www.cirkev.cz/cesti-a-moravsti-biskupove-podporuji-benedikta-xvi-v-kauze-kolem-zneuživani_4391

Cirkev.cz, „Duchovní závěť Benedikta XVI.“, https://www.cirkev.cz/duchovni-zavet-benedikta-xvi_19025

Die Tagespost, „Kardinal Duka sieht weltweite Medienkampagne“, <https://www.die-tagespost.de/kirche/aktuell/kardinal-duka-sieht-weltweite-medienkampagne-art-225501>

DUKA, Dominik, „Mnichovská zrada podruhé“, <https://www.dominikduka.cz/vyjadreni/prohlaseni-k-obvinenim-benedikta-xvi/>

FAGGIOLI, Massimo, „For Pope Benedict, his papacy was not the peak of his influence“, <https://www.bostonglobe.com/2022/12/31/opinion/pope-benedict-his-papacy-was-not-peak-his-influence/>

FAGGIOLI, Massimo, *True Reform. Liturgy and Ecclesiology in Sacrosanctum Concilium*, Collegeville, MN.: Liturgical Press, 2012.

FAGGIOLI, Massimo, *Vatican II: The Battle for Meaning*. New York/Mahwah: Paulist Press, 2012.

FLOSS, Karel, *Bůh vždycky zatřese stavbou*. Praha: Vyšehrad, 2011.

HORAIST, Bruno, *La dévotion au pape et les catholiques français sous le pontificat de Pie IX.*, Roma: École française de Rome, 1995.

LUKASSEK, Agathe, „Hünemann: Mein Brief wurde als Attacke auf das Papsttum gedeutet“, *Katholisch.de*, <https://www.katholisch.de/artikel/20936-huenermann-mein-brief-wurde-als-attacke-auf-das-papsttum-gedeutet>

KÜNG, Hans, *Erkämpfte Freiheit. Erinnerungen*. München: Piper, 2004.

LOFFELD, Jan, *Wenn nichts fehlt, wo Gott nicht fehlt. Das Christentum vor der religiösen Indifferenz*. Freiburg-Basel-Wien: Herder, 2024.

<https://doi.org/10.5771/9783451835698>

NEUNER, Peter, *Der lange Schatten des I. Vatikanums. Wie das Konzil die Kirche noch heute blockiert*. Freiburg-Basel-Wien: Herder, 2019.

O'COLLINS, Gerald, *The Second Vatican Council. Message and Meaning*. Collegeville: Liturgical Press, 2014.

O'MALLEY, John, *What Happened at Vatican II*. Cambridge (USA)-London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008.

PETRÁČEK, Tomáš, „Ateismus, modernismus, integrální katolicismus. K některým aspektům exkomunikace Alfreda Loisyho“, In: *Verba Theologica* 22, č. 2 (2023), s. 7-25. <https://doi.org/10.54937/vt.2023.22.2.7-25>

PETRÁČEK, Tomáš, „Druhý vatikánský koncil, hermeneutika kontinuity a pontifikát papeže Benedikta XVI.“, In: *Verba Theologica* 15, č. 1 (2016), s. 5-24.

PETRÁČEK, Tomáš, „Prolamování limitů. K současným proměnám papežství v historickém kontextu“, In: *Verba Theologica* 20, č. 2 (2021), s. 7-20.

PETRÁČEK, Tomáš, „Proměny uskutečňování a vnímání synodality v dějinách katolické církve. Tři české synodální procesy 19.-21. století“, In: *Verba Theologica* 21, č. 2 (2022), s. 7-22. <https://doi.org/10.54937/vt.2022.21.2.7-22>

RATZINGER, Joseph, *O víře dnes: rozhovor s Vittorioem Messoriem*. Praha: Zvon, 1994.

REESE, J. Thomas, „My encounters with Joseph Ratzinger – and Pope Benedict XVI“, *RNS*, <https://religionnews.com/2022/12/31/remembering-my-encounters-with-joseph-ratzinger-aka-pope-benedict/>

SEKERÁK, Marián, „Poslední dekáda Benedikta XVI.“, *Deník Referendum*, <https://denikreferendum.cz/clanek/34757-posledni-dekada-benedikta-xvi>

SCHMIDT, Bernward, *Die Konzilien und der Papst. Von Pisa (1409) bis zum Zweiten Vatikanischen Konzil (1962-65)*. Freiburg-Basel-Wien: Herder, 2013.

Wikipedie, „Ad tuendam fidem“, https://cs.wikipedia.org/wiki/Ad_tuendam_fidem

WOLF, Hubert, *Der Unfehlbare. Pius IX. und die Erfindung des Katholizismus im 19. Jahrhundert*. München: C.H.Beck, 2020. <https://doi.org/10.17104/9783406755774>

WOLF, Hubert, *Krypta. Kapitoly z dějin římské církve od středověku po současnost*. Praha: Vyšehrad, 2018.

This study was supported by research project „Verhinderte Anpassung, nicht notwendige Konflikte: Zum Dilemma des Modernismus in MOE“, Forschungsprojekt 2024-2025 provided by Foundation Renovabis, Germany, Projekt-nummer CZ025339.

prof. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

Katedra kulturních a náboženských studií

Pedagogická fakulta

Univerzita Hradec Králové

Rokitanského 62

CZ 500 03 Hradec Králové III

tomas.petracek@uhk.cz